

**Ilmiy amaliy
jurnal
№ 5 (7)
2026**

**YANGI
O'ZBEKISTON
IQTISODIYOTI**

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 5-son 2026 yil

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI
O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI**

YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI

5

ISBN 978-9943-5256-3-4

Toshkent – 2026

MUNDARIJA

Minojiddinov A.A. Meva-sabzavot tarmog‘i korxonalarini boshqarishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish yo‘llari	8
Mirzayev A.T., Dilnozaxon M. O‘zbekistonda turizm marketingi samaradorligini baholash va uni takomillashtirishning integratsiyalashgan mexanizmi.....	12
Shavkatov A.Sh. O‘zbekistonda kichik biznes rivojlanishining institutsional va makroiqtisodiy asoslari.....	16
Махаммаджанов М.М. Инновационная трансформация банковского сектора Узбекистана: общесистемные тенденции и финансовые результаты.....	20
Sativaldiyeva G.X. IFRS 16 “Ijara” xalqaro standartiga muvofiq ijara hisobidagi o‘zgarishlar.....	24
Ismailov X.M. Aloqa korxonalari moliyaviy barqarorligini ta‘minlash metodologiyasini takomillashtirish masalalari.....	28
Yusubov I.I. Mintaqada iqtisodiyotni barqarorlashtirishda raqamli xizmatlarning rivojlanishi.....	32
Saidaxmedov N.X. Paxta-to‘qimachilik klasterlari faoiyatini shakllanishi va rivojlanishining zamonaviy nazariyalari.....	35
Istamqulov D.Q., Danyarova F.B. Milliy iqtisodiyotga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishni takomillashtirish yo‘llari.....	40
Aipova I.I. Resurs samaradorligini baholashning nazariy usullari va ko‘rsatkichlari.....	43
Mirzaraximova A.A. Tijorat banklari tomonidan aloqa sohasini moliyalashtirish samaradorligini oshirish yo‘llari.....	49
Xalmirzaev A.A. Yer va suv resurslaridan samarali foydalanishda hududiy ixtisoslashuvning ahamiyati va iqtisodiy samaradorligi.....	53
Sidikov Z.A. Sirdaryo viloyatida sanoatlashtirish jarayonining hududiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ta‘siri.....	59
Usmanova N.Y. Raqamli iqtisodiyotda menejment qarorlarini qabul qilishda innovatsion texnologiyalarning roli.....	63
Ergashev R.X., Rajabaliyeva I.A. Transport-logistika infratuzilmasini raqamli texnologiyalar asosida rivojlantirish va uning samaradorligini oshirish.....	67
Raximova D.S. Barqaror restoran amaliyotlari: oziq-ovqat chiqindilarini kamaytirish va qayta ishlashning innovatsion yondashuvlari.....	70
Narzullayeva X.A. Investitsiya muhiti jozibadorligini oshirishning xalqaro tajribalari.....	76
Muxitdinov Sh.Z. Kichik agrobiznes subyektlarida mahsulotlar eksportini rivojlantirishga ta‘sir etuvchi omillar.....	84
No‘monov O.O‘. Agrotadbirkorlik subyektlarining eksport salohiyatiga ta‘sir etuvchi makroiqtisodiy va mikroiqtisodiy omillarni kompleks baholash.....	88
Yeshimbetov U.X. O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligini barqaror rivojlantirishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish.....	92
Raximova K.N. Tadbirkorlik sharoitida yashil biznesni tashkil etish va rivojlantirishining o‘ziga xos xususiyatlari	97
Хошимов П.З., Тўрахожайев Х.Х. Ислоний банкларнинг ишлаш тамойиллари ва ислон молия тизимининг Ўзбекистон иқтисодиётига таъбиқи.....	100
Sattarov R.A. An integrated methodological framework for evaluating and forecasting interregional economic cooperation: an input-output approach (evidence from Uzbekistan).....	107
Farmanov J.Z. Mintaqada asalarichilik ekotizimining tamoyillari va ekologik-geografik xususiyatlarini takomillashtirish	111
Qurbonov A.B. Janubiy iqtisodiy rayonda qishloq xo‘jaligi orxonlarining tarkibiy o‘zgarishi va agrar kooperatsiyani rivojlantirish yo‘nalishlari.....	114
Тоштемуров Т.Т. Ўзбекистонда кичик тадбиркорлик субъектлари фаолиятини кенгайтиришда солиқ механизмларида фойдаланиш масалалари.....	119
Arziyev M.A. O‘zbekiston iqtisodiyotini transformatsiyalash sharoitida oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlari.....	122
Maxkamova S.Sh. Ekologik innovatsiyalar orqali yerni oqilona boshqarishning tashkiliy va iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish.....	127
Olimova N.X. Yashil moliyalashtirishning rivojlanish tendensiyalari hamda hozirgi amaliyoti: milliy kontekst	137
Zaylobitdinova H.X. Davlat oliy ta‘lim muassasalarining tijorat faoliyatini samarali boshqarish strategiyalari.....	141
Komilov A.I. Evolution of the catering industry in the context of digital technologies.....	145

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 5-son 2026 yil

Sotvoldiyev N.N. Mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda mehnat bozoriga ta'sir etuvchi omillar.....	149
O'rinov A.A. Sanoat tarmoqlarining investitsion imkoniyatlarini barqarorlik indikatorlari asosida boshqarish mexanizmlari.....	154
Ahmadaliyeva R.A. O'zbekistonda xufyona iqtisodiyotga qarshi kurashish samaradorligi.....	158
Uzganbayeva D.T., Alimova Sh.F. The role of investment strategies in transforming small business entities into large corporate structures.....	162
Goziyev M.Sh., Abdufattoyeva M. Sun'iy intellekt asosida iqtisodiy qarorlar qabul qilish samaradorligini oshirish.....	167
Qobilov H., Uzganbayeva D.T. O'zbekiston iqtisodiyotida xususiy tadbirkorlikning ro'li: so'nggi yillardagi islohotlar sharoitida iqtisodiy o'sish va bandlikka qo'shayotgan hissi.....	170
Sotiboldiyeva R., Uzganbayeva D.T. O'zbekistonda xotin-qizlar tadbirkorligini rivojlantirishda moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining ahamiyati.....	174
Маматкулов З.Ш. Хизмат кўрсатиш фаолиятининг шакллантириш ва бошқаришда хориж тажрибаларидан самарали фойдаланишнинг инновацион йўналишлари.....	179
Shamsiddinov P., Uzganbayeva D.T. Iqtisodiyotning raqamlashtirishning afzaliklari va uning oqibatlari.....	185
Qosimov A.S. Jizzax viloyati mahallalarining qayta nomlanishi va demografik jarayonlar va iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari.....	189
Qodirov A., Tulaganov E.J., Berdimurodov U.S. Inson kapitalini kapitalizatsiya qilish va samaradorligini oshirish.....	192
Saidkarimova M.I., Sobirov O.A. Sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish yo'llari.....	199
Saidova M.J. Sanoat transformatsiyasi sharoitida kichik biznes va tadbirkorlikning o'rni (Andijon viloyati misolida)	203
Юсупов А.С., Пардаев Х.Ф. Динамическое управление международным портфелем акций: механизмы ребалансировки и преимущества глобальной диверсификации в условиях волатильности валютных рынков.....	206
Burxonov J.X., Soliyev I.I. Mehnat bozorini tartibga solishda innovatsion yondashuvlarning xorij tajribasi tahlili.....	213
Xaitbaev J.O. Mintaqa iqtisodiyotini barqarorligini ta'minlashda suv resurslaridan foydalanishning ko'p omilli ekonometrik modellari.....	217
Saidov U.S. Kichik tadbirkorlik subyektlarida ekologik innovatsiyalarni rag'batlantirishning moliyaviy yo'nalishlari.....	221
Nurmaxanmadov N.B. Iqtisodiyotning ekologiyaga ta'sir moyilligining oshib borishi muammosi.....	224
Xudayberdiyev K. Davlat xaridlarida elektron platformalar faoliyatini optimallashtirishda sun'iy intellektga asoslangan moderatsiya mexanizmlarining roli.....	230
Xolxo'jayev E.G'. Davlat xaridini tashkil etishda elektron savdolardan foydalanish samaradorligi hamda imkoniyatlari tahlili.	234
Rustamova F.A. Qishloq joylarda tadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy samaradorligini baholash va uni oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari.....	238
Ikromov A. Iqtisodiy jarayonlarni ekonometrik modellashtirishda integro-differensial tenglamalarning o'rni va ularni tadqiq etish.....	241
Sarimsakov B.R., Usmonov J.Q. Xorijiy mamlakatlarda inson kapitalidan qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida samarali foydalanish tajribalari.....	245
Maraimov I.R. O'zbekistonda kambag'allikni kamaytirish va aholi turmush farovonligini oshirish.....	251
Yusupov Sh.B. Xorazm viloyatida sanoat korxonalarining iqtisodiy samaradorligini baholash va oshirish yo'llari: 2020–2025 yillar tahlili va 2030 yilga prognoz.....	256
Chintemirova D.Sh. Hududlar kesimida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining rivojlanish tendensiyalari.....	260
Xusanova Z.R. Ayollar tadbirkorligini rivojlantirishning samaradorlik ko'rsatkichlari va unga ta'sir ko'rsatuvchi omillar.....	265
Tajiboyev S.O., Gulimboyev S.I. Moliyaviy siyosatning investitsiya muhitiga ta'siri.....	270
Tajiboyev S.O. G'aznachilikda to'lovlarni amalga oshirish.....	275
Xaydarov M., Baxtiyorov I. Innovatsion iqtisodiyot g'oyalari va ularni oliy ta'lim tizimi orqali qo'llashning nazariy asoslari.....	279
Ким Т.В., «Зарубежный опыт развития циркулярной экономики и её роль в формировании ресурсосберегающей модели экономического развития».....	286

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” jurnali 5-son 2026 yil

Saydullayeva R.U. Analysis of financial efficiency and profitability in the green economy: the role of IAS and IFRS standards.....	292
Galatov A.A., Karimova G.A. O‘zbekistonda Islomiy moliyaviy xizmatlar ko‘rsatuvchi nobank tashkilotlar faoliyati va strategik boshqaruv tizimining tahlili.....	296
Tursunov F.U. Oliy ta‘lim sifati monitoringini takomillashtirish mexanizmlarini rivojlantirishning zamonaviy yondashuvlari... ..	300
Yakhshiboev R.E. Retrieval-augmented generative AI for smart learning content.....	303
Ergashev S.A. Sanoat korxonalarini barqaror rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish: ilmiy-nazariy va amaliy asoslar.....	307
Абдуллаева Р.Ғ., Тажибаева Н.Ф. Ўзбекистон иқтисодиётида инвестицияларнинг устувор йўналишлари ва ривожланиш истиқболлари.....	311
Sayfullayev J. Why organizations struggle to implement green management practices: key barriers and practical solutions.....	316
Sirojiddinov K.I. Korxonaning raqobatbardoshligini baholash usullari.....	319
Ibraximov X.S. Mintaqalarda tadbirkorlik muhitini shakllantirishda kichik biznesni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning o‘rni va mexanizmlari.....	324
Tajibayev K.Q. Farg‘ona vodiysida kichik biznes sub‘ektlari raqobatbardoshligini oshirishning metodologik asoslari.....	328
Abdulxakimov Z.T. Barqaror rivojlanish evolyusiyasi va tarkibiy qismlari masalalari.....	332
Pazilidinov M.M. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda xorijiy mamlakatlarning raqamlashtirish tajribasi.....	337
Жураева М.З., Ахмедов Р.М. Экосистема применения системного подхода в менеджменте транспортной инфраструктуры.....	341
Ахмедов Р.М. Основные требования к разработке системного подхода в менеджменте дорожного хозяйства Республики Узбекистан.....	348
Mamasiddiqova F.X. Qishloq xo‘jaligida mahallalar ixtisosligi: nazariy asoslar, regional tahlil va rivojlantirish istiqbollari.....	353
To‘rayev A.A. Mehnat bozorini texnologik transformatsiyalash sharoitida ishchi kuchi raqobatbardoshligini oshirish mexanizmlari.	358
Солиев И.И. Концептуальные основы институциональной автономии вузов в условиях модернизации системы образования Узбекистана.....	362
Xasanov S.Q. Sanoat korxonalarini rivojlantirishda modernizatsiya va klaster yondashuvining o‘rni.....	365
Murodov A. Aholining real pul daromadlarini va xarid qobiliyatini oshirishning nazariy asoslari.....	369
Карабаев Р.З. Искусственный интеллект в цифровой экономике Узбекистана.....	374
Rasulova Sh.A. Bozor iqtisodiyotida monopoliyaning mohiyati, shakllari va uning O‘zbekiston iqtisodiyotiga ta‘siri.....	378
Salimov A.F., Rasulova Sh.A. Bozor muvozanati va unga ta‘sir ko‘rsatuvchi omillar.....	381
Sattarova G.X. O‘zbekiston logistika bozorida yuk tashish xavflarini sug‘urta orqali kamaytirishning iqtisodiy samaradorligi.....	385
Муродхўжаева Ф.М. Маҳаллий саноатни шакллантиришда кластер ёндашуви ва 2030 йилгача трансформациянинг прогноз параметрлари (Наманган вилояти мисолида).....	389
Yoqubjonov R.R. Kichik biznes mahsulotlari raqobatbardoshligini oshirishda innovatsion yondashuvlar.....	396
Nasritdinov B.X. Risklarni integral baholash kichik biznesda moslashuvchan boshqaruv tizimi asbobi sifatida	400
Abdurazzoqov H.A. O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonining hozirgi holati va tendentsiyalari.....	406
Turgunov M.M., Soliyev I.I. Milliy innovatsion tizim samaradorligini oshirishning strategik yo‘nalishlari.....	411
Kuzimuratova D.M. O‘zbekiston Respublikasida tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish va takomillashtirish.....	414
Soyibjonov I.S. Kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida rivojlantirish.....	419
Axmadjanov I.I. Shaharlar va shahar aglomeratsiyalari mintaqalar va mamlakatlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining drayveri.....	423
Odinayev G‘.J. Nogironligi bo‘lgan aholi qatlamini strategik sohalarda band qilish loyihalari.....	427
Abduvahobov V.B. Jinoiy daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashishning global standartlari va O‘zbekiston tajribasi: kompleks tahlil.....	430
Қўзиёва Н.Н. Билвосита солиқларнинг шаклланиши ва ривожланиб бориши.....	435

**IFRS 16 “IJARA” XALQARO STANDARTIGA MUVOFIQ IJARA HISOBIDAGI
O‘ZGARISHLAR**

ИЗМЕНЕНИЯ В УЧЕТЕ ЛИЗИНГА В СООТВЕТСТВИИ С МСФО 16 «АРЕНДА»

CHANGES IN LEASING ACCOUNTING IN ACCORDANCE WITH IFRS 16 “LEASES”

Sativaldiyeva Gulchexra Xudayberdiyevna – Andijon davlat texnika instituti. “Buxgalteriya hisobi” kafedrasida katta o‘qituvchisi.

Annotatsiya

Ushbu maqolada muallif hozirgi vaqtda milliy buxgalteriya hisobini isloh qilishning maqsadi va xalqaro hisobot standartlariga o‘tishning zaruratini ochib bergan. Shu bilan bir qatorda qabul qilingan IFRS 16 “Ijara” standarti bo‘yicha ijara munosabatlari va ijara to‘lovlarini hisobga olishdagi o‘zgarishlar ko‘rib chiqilgan. Muallif tomonidan muammoli vaziyatlar ko‘rib chiqilgan va ularni hal qilish bo‘yicha takliflar taqdim etilgan. Muallif yangi xalqaro standartni qo‘llashning o‘ziga xos xususiyatlarini va uning oldingi standartdan va milliy standartdan farqlarini bayon qilgan. Maqolada shuningdek, tegishli milliy buxgalteriya hisobi standartlariga kiritilgan o‘zgarishlar ham bayon etilgan.

Kalit so‘zlar. ijara, ijaraga olingan aktiv, ijara shartnomasi, ijaraga beruvchi, ijarachi, diskontlangan qiymat, moliyaviy hisobot, operatsion ijara, moliyaviy ijara.

В данной статье автор раскрывает цель текущей национальной реформы бухгалтерского учета и необходимость перехода к международным стандартам отчетности. Одновременно рассматриваются изменения в учете арендных отношений и арендных платежей в соответствии с принятым стандартом IFRS 16 «Аренда». Автор рассматривает проблемные ситуации и предлагает пути их решения. Описываются особенности применения нового международного стандарта и его отличия от предыдущего и национального стандартов. В статье также описываются изменения, внесенные в соответствующие национальные стандарты бухгалтерского учета.

Ключевые слова: аренда, арендованный актив, договор аренды, арендодатель, арендатор, дисконтированная стоимость, финансовая отчетность, операционная аренда, финансовая аренда

In this article, the author reveals the purpose of the current national accounting reform and the need to transition to international reporting standards. At the same time, the changes in accounting for lease relationships and lease payments under the adopted IFRS 16 "Leases" standard are considered. The author considers problematic situations and presents proposals for their resolution. The author describes the specific features of the application of the new international standard and its differences from the previous standard and the national standard. The article also describes the changes made to the relevant national accounting standards

Keywords. Lease, leased asset, lease agreement, lessor, lessee, present value, financial reporting, operating lease, finance lease

O‘zbekiston Respublikasining uzoq muddatli iqtisodiy rivojlanish konsepsiyasiga muvofiq, mamlakatning 2030 — yilgacha bo‘lgan uzoq muddatli ijtimoiy — iqtisodiy rivojlanishi prognozida bayon etilgan uzoq muddatli rivojlanishning asosiy yo‘nalishlari ko‘rib chiqiladi, milliy iqtisodiyotning rivojlanishi, birinchi navbatda, tadbirkorlik va investitsiya faoliyatini shakllantiruvchi institutlarning rivojlanishi bilan belgilanadi.

Hozirgi vaqtda milliy buxgalteriya hisobini isloh qilishning maqsadi moliyaviy hisobot standartlarini uyg‘unlashtirishdir. Xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga (IFRS) o‘tish global bozorlarda faoliyat yurituvchi barcha tashkilotlar uchun bir xil darajada taqqoslanadigan yagona buxgalteriya tizimi va standart moliyaviy hisobot shakllarini yaratish zarurligini taqozo etadi.

Ijara hozirgi kunda ko‘plab mamlakatlardagi biznesning investitsiya siyosatining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ijara bitimlarining ko‘pligi va keng qo‘llanilishi mamlakat iqtisodiy rivojlanishining o‘ziga xos ko‘rsatkichidir. Asosiy muammolardan biri ishlab chiqarish quvvatlarini zamonaviy va samarali uskunalar bilan almashtirishdir. Jahon iqtisodiyotida moliyaviy ijara shartnomalari orqali zamonaviy va yuqori samarali uskunalar va texnologiyalarni sotib olish ushbu muammolarni hal qilishda muhim rol o‘ynaydi. Ijara munosabatlarining ishonchli hisobi, o‘z navbatida, biznesga ijaraga olingan aktivlardan foydalanish natijalarini obyektiv aks ettirish imkonini beradi.

Ijara hisobi ayniqsa xalqaro standartlarga o‘tish sharoitida murakkab jarayondir. Turli mamlakatlarda ijara hisobini tartibga soluvchi turli xil buxgalteriya qoidalari bo‘lishi mumkin, bu esa jarayonni yanada murakkablashtiradi. Shuning uchun biz ushbu turdagi buxgalteriya hisobini xalqaro standartlardan foydalangan holda ko‘rib chiqamiz va xalqaro buxgalteriya standartlariga o‘tish bilan bog‘liq ijara hisobidagi o‘zgarishlarni ko‘rib chiqamiz.

Qayta ko‘rib chiqilgan 17 “Ijara” Xalqaro moliyaviy hisobot standarti (IAS) asosida qabul qilingan 16 “Ijara” Xalqaro moliyaviy hisobot standarti yagona ijara hisobi metodologiyasini belgilab berdi. Standartning asosiy maqsadi ijarachilar uchun yagona buxgalteriya hisobi modelini joriy etish va ijarachining moliyaviy holati to‘g‘risidagi hisobotda ijara majburiyatlari va foydalanish huquqi aktivlarini tan olish va aks ettirish orqali moliyaviy oshkoralikni oshirish edi. 17 IAS “Ijara” bilan taqqoslaganda, tan olish mezonini aniqlangan aktivdan belgilangan maqsad va maqsadli foydalanish uchun foydalanish huquqining mavjudligi, shuningdek, aniqlangan aktivdan foydalanishdan deyarli barcha iqtisodiy foyda olish huquqidir. Bu holda, ijaraga beruvchining buxgalteriya hisobi IAS 17 dan deyarli o‘zgarishsiz qoladi.

Joriy etilgan 16-IFRS “Ijara” standartining maqsadi ijara shartnomalarini tan olish, o‘lchash, taqdim etish va oshkor qilish tamoyillarini belgilaydi. Standartning maqsadi ijarachilar va ijaraga beruvchilar o‘rtasidagi bitimlarni adolatli aks ettiruvchi tegishli oshkoraliklarni taqdim etishlarini ta’minlashdir. Ushbu ma’lumot moliyaviy hisobotlardan foydalanuvchilarga ijara shartnomalarining korxonaning moliyaviy holati, moliyaviy ko‘rsatkichlari va pul oqimlariga ta’sirini baholash uchun asos yaratadi. Ushbu standartni qo‘llashda korxona shartnomalar shartlarini va barcha tegishli faktlar va holatlarni hisobga olishi kerak. Korxona ushbu standartni o‘xshash xususiyatlarga ega va o‘xshash holatlardagi shartnomalarga izchil qo‘llashi kerak.

Xo‘sh, 16-IFRS va 17-IAS o‘rtasidagi farq nima? 16-standart “Ijara” ning afzalliklari nimada?

IAS 17 “Ijara” [2] qabul qilinishidan oldin, subyektlarning balansiga na ijaraga olingan aktiv haqida ma’lumot, na ijara majburiyatlari to‘g‘risidagi dalillar kiritilmagan. Ushbu standart kuchga kirgandan so‘ng, subyektlarda ijara bitimlarining buxgalteriya hisobi o‘zgartirildi. Asosiy o‘zgarish shundaki, aktivni sotib olish qarzi mablag‘lari bilan sotib olingandek hisobga olinadi. Bundan buyon uzoq muddatli ijara shartnomalarini hisobga olishni ko‘rib chiqishda ijara shartnomalari uzoq muddatli qarzlarni bilan parallel ravishda amalga oshiriladi.

Xalqaro moliyaviy hisobot standarti (IFRS) 16 “Ijara” da ko‘rsatilgan ayrim asosiy jihatlarni ko‘rib chiqadigan bo‘lsak.

Birinchidan, ijara shartnomasining asosiy xususiyatlaridan biri bu “identifikatsiyalangan aktiv” ning mavjudligidir. Bunga odatda aktivni shartnoma ichida yoki uning tarkibiy qismi ichida alohida identifikatsiya qilish orqali erishiladi. Aktiv “identifikatsiyalanishi” uchun ijaraga beruvchi aktivning butun foydali muddati davomida muqobil, ya’ni o‘xshash aktivni almashtirish huquqiga ega bo‘lmasligi kerak.

Agar ijaraga beruvchi aktivni almashtirish huquqiga yoki majburiyatiga ega bo‘lsa, ijarachi almashtirilgan aktivni o‘zining moliyaviy hisobotlarida qanday hisobga oladi? Qaysi hollarda almashtirish mumkin? Bu masalalar “identifikatsiyalangan aktiv” tushunchasi bilan chambarchas bog‘liq. Ba’zi hollarda almashtirish shartlari ijara shartnomasida aniq ko‘rsatma talab qiladi.

Almashtirish shartlari, ijaraga beruvchining aktivning holatiga oid majburiyatlarini belgilashdan tashqari, ijarachi aktivdan foydalanish davrida bajarishi kerak bo‘lgan majburiyatlarni ham belgilashi muhimdir.

O‘ylaymizki, ijarachi tomonidan yuzaga kelgan holat aktivlarni almashtirish uchun asos bo‘lmasligi kerak. Ayirboshlash natijasida, aktiv nomini o‘zgartirmasdan boshqa omillar ham o‘zgarishi ehtimoli yuqori. Masalan, narx va xizmat muddati kabi omillar oldingi aktivnikidan farq qilishi mumkin. Tabiiyki, bunday vaziyat ijaraga olingan aktivni almashtirish va balansda aks ettirilgan ijaraga olingan aktivni hisobdan chiqarish natijasida kapitallashtirishni talab qiladi. Shuning uchun biz “identifikatsiyalangan aktiv” tushunchasi xalqaro standartga bejiz kiritilmaganligini ta’kidlamochimiz. Bu shuni anglatadiki, almashtirish huquqidan voz kechish faqat yuqorida muhokama qilinganidek, ikkala tomon uchun ham aniq shartlar ko‘rsatilgan holda istisno asosida mumkin.

Ikkinchidan, yangi standartga ko‘ra, mijoz aniqlangan aktivdan foydalanishni boshqarish huquqiga ega. Buni quyidagicha tushuntirish mumkin:

- Mijoz aktivdan foydalanish muddati davomida qanday va qanday maqsadlarda foydalanishni belgilash huquqiga ega;

- tegishli foydalanish qarorlari, ya’ni shartnomalar oldindan belgilanadi. Bu holda, ijarachi aktivdan foydalanish muddati davomida foydalanish huquqiga ega va ijaraga beruvchi foydalanish ko‘rsatmalarini o‘zgartirish huquqiga ega emas.

Bu esa qo‘shimcha savollarni tug‘diradi: ijara shartnomasida mijozning aktivdan foydalanishni boshqarish huquqiga ega ekanligi ko‘rsatilishi yetarli yoki shartnomada aktivdan foydalanish maqsadi aniq ko‘rsatilishi kerakmi? Bizning fikrimizcha, standartda ijara shartnomasida mijozning aktivdan foydalanishni boshqarish huquqiga ega ekanligi ko‘rsatilishi yetarli. Aks holda, xo‘jalik yurituvchi subyektlarning tijorat sirlariga bo‘lgan huquqlari buziladi.

IFRS 16 “Ijara” xalqaro moliyaviy hisobot standartini qo‘llashning yana bir xususiyati ijaraga olingan aktiv va ijara majburiyatlarini to‘g‘ridan – to‘g‘ri tan olishdir [3]. Ma’lumki, IAS 17 ijara shartnomalarini operatsion va moliyaviy ijara sifatida tasniflaydi. IFRS 16 ijarachilarning moliyaviy hisobotlarida operatsion va moliyaviy ijara o‘rtasidagi farqni bartaraf qiladi. Ijarachilar aktivdan foydalanish huquqini va unga bog‘liq majburiyatni ijara muddati boshlanishida tan oladilar.

IFRS 16 foydalanish huquqi aktiv va ijara majburiyatini dastlab o‘sha sanada to‘langan ijara to‘lovlarining balans qiymati bo‘yicha o‘lchashni talab qiladi. Joriy qiymatni aniqlash uchun ishlatiladigan diskont stavkasi ijara shartnomasida ko‘rsatilgan foiz stavkasiga mos kelishi kerak. Ushbu talab IFRS 17 da belgilangan moliyaviy ijara shartnomalari uchun buxgalteriya hisobi tartibiga mos keladi.

Ushbu maqolada ijara hisobi bilan bog‘liq bir nechta masalalar ko‘rib chiqilgan. Biroq, amaliyot turli tomonlarning manfaatlarini o‘z ichiga olgan yangi, tobora o‘zgarib borayotgan vaziyatlarga duch kelmoqda. Bu jarayon chuqurlashadi va murakkablashadi, bu esa tobora yangi qoidalar va tegishli buxgalteriya qoidalarini ishlab chiqishga olib keladi.

Milliy moliyaviy hisob tizimini xalqaro standartlarga yaqinlashtirish uchun mamlakatimizda buxgalteriya hisobi islohotini amalga oshirish milliy iqtisodiyotni rivojlantirishning eng muhim harakatlantiruvchi kuchlaridan biriga aylanib bormoqda.

1-jadval

Milliy va xalqaro standartlar bo‘yicha ijara hisobidagi farqlar

Savol	Hisobda aks ettirish tartibi	
	Milliy standart bo‘yicha	MHXS
Ijaraning tasnifi	Shartnoma shartlariga asoslanib	Bitimning iqtisodiy mazmuniga bog‘liq
Ijaraga beruvchi yoki ijarachining balansida ijaraga olingan mulkni hisobga olish	shartnomada ko‘rsatiladi	Ijarachi har doim aktivni o‘z balansida hisobga oladi.
Ijarachi tomonidan mulkni o‘tkazishni hisobga olish	Balansdagi yoki balansdan tashqari hisobdagi ijara	Ikki qiymatdan eng kichigi — ijara to‘lovlarining adolatli

	to‘lovlarning nominal miqdorida	qiymati yoki diskontlagan qiymatida
Ijarachi tomonidan xarajatlarni aks ettirish	Xarajatlar ijara to‘lovlari yoki aktivlarning amortizatsiyasidan iborat (tezlashtirilgan amortizatsiyaga ruxsat beriladi).	Aktivlar umumiy qoidalarga muvofiq amortizatsiya qilinadi. Foiz xarajatlari samarali foiz stavkasi asosida tan olinadi
Ijaraga beruvchidan mulkni o‘tkazish tartibi hisobi	Agar aktiv balansdan chiqarilsa, debitorlik qarzlari nominal summada aks ettiriladi.	Debitorlik qarzlarning diskontlagan summasi ko‘rsatiladi.
Ijaraga beruvchi tomonidan daromadni aks ettirish	Shartnoma shartlariga muvofiq	Samarali foiz stavkasi asosida

Milliy standartlarining IFRS bilan yaqinlashishi xalqaro foydalanuvchilarning kutganlarini yaxshiroq qondiradigan moliyaviy hisobotlarni tayyorlash imkonini berdi. Buxgalterlar tobora ko‘proq iqtisodiy faoliyatning iqtisodiy mohiyatini ko‘rib chiqa boshladilar, buxgalteriya hisobida biznes voqealarini aks ettirishda “shakl”dan ko‘ra “mohiyat” ustuvorligiga tobora ko‘proq e‘tibor qaratmoqdalar.

Demak, foydalanuvchilar iqtisodiy subyektlar tomonidan qabul qilingan iqtisodiy qarorlarni faqat qonunchilik talablari emas, balki ularning maqsadga muvofiqligi, kompaniyaning uzoq muddatli manfaatlari va biznes mantig‘i nuqtai nazaridan ko‘rib chiqa boshladilar, bu esa IFRS tamoyillariga to‘liq mos keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. 16-IFRS Ijara – <https://www.accaglobal.com/cis/ru/student/exam-support-resources/dipifr-learning-resources/technical-articles/IFRS16>.
2. 17-Xalqaro moliyaviy hisobot standarti(IAS)“IJARA”.
[https://nrm.uz/contentf?doc=650066_\(ias\)_17arenda&products=1vsezakonodatelsvo](https://nrm.uz/contentf?doc=650066_(ias)_17arenda&products=1vsezakonodatelsvo).
3. Mironova Yu. 16 — IFRS “Ijara”: SAP mahsulotiga asoslangan standartni qo‘llash va hisob — kitoblarni avtomatlashtirishning muammoli masalalari.
4. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirining 2025-yil 24-sentabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi Milliy buxgalteriya hisobi standartiga (21-sonli NAS) “Xo‘jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy — xo‘jalik faoliyati uchun hisoblar jadvali va uni qo‘llash bo‘yicha ko‘rsatmalar” ga o‘zgartirishlar kiritish to‘g‘risida”gi buyrug‘i, NAS 21 ga o‘zgartirish 2025. Pdf.
5. Ijara hisobidagi o‘zgarishlar 6-sonli BHMS.